

מומור קמו

(ה) תהלה לדור. זה המומור כולו חוראה וספור סדר הנחנתו במציאות והוא מחובר על סדר אלף-בית (187b) אלא שחבר אות הנז' לא ידענו חסכת לפי הפשט. ואמ' ארום סך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד ר"ל כל ימי חיי או רומז לחיי העולם הבא. וכפל הענין ואמ' (ג) בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד. וכיוון להודיע שכל תהלת האדם לא רק כפי שכל האדם לא שיוכל בתהלתו לבוא עד חקר שבחיו ותהלותיו. ואמ' (ג) גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר ר"ל שלא ישיגנה האדם ברוב חקירה אבל מצד הקבלה. ואמ' (ד) דור לדור כלום דור אחר דור ישבת מעשיך ויספרם לדור הבא אחריו ר"ל אבות לבנים ויגידו גבורותיך זה לזה דור אחר דור וכן אני אניד ואספרה (ה) הדר כבוד חודך ודברי נפלאותיך (ו) וגדולתך אשר אמרו האבות זה לזה דור אחר דור אני אספרנה (ז) וזכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו ג"כ¹) ר"ל יכריזו ויספרו ויפרסמו. ורב שם והיה ראוי להנקד בחולם. (ח) חנון ורחום ה' שחונן ומרחם את הבריות לספק להם צורכיהם וארך אפים לרשעים שלא להענישם לשעתם וגדל הסוד לגמלם ביותר ממה שאין חוק²) עליו. ואמ' (ט) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ר"ל שרחמיו אף במיני הביה והוא טוב לצמחים ולשאר חבריות בחיין להם טבע להשאיר מיניהם כל ימי העולם אע"פ שאישיהם נפסדים. ואחיב בא (י) יודוך ה' כל מעשיך ע"ד השמים מספרים כבוד אל לדעת מי שפי' בו ענין בחינת האנשים בהע³) וכן יודוך ה' כל מעשיך ר"ל שכני אדם יודוך כמה שיראו תקון יצירתם ותכנתך מזונותיהם על אופני⁴) מה שצריך להם והוא שאמ' וחסידיך יברכוך כלום המבינים בטבע הנמצאות יברכוך ר"ל יודוך בענין סדרי המציאות כלו. (יא) וכבוד מלכותך יאמרו ר"ל יספרו וכן גבורתך (יב) להודיע כלום עד שדבריהם סבה להודיע לכל גבורותיו וכבוד הדר מלכותו⁵) ודרך הנבואות לדבר פעם בלשון נסתר ופעם לגמלא. (יג) מלכותך מלכות כל עולמים כלום שאין לה הפסק כמלכות בשר ודם וכן ממשלתך בכל דור ודור. (יד) סומך (188a) ה' לכל חנופלים ר"ל נותן להם יד לסמכם ולעזרם וכן זוקף לכל הכפופים. (טו) עיני כ"ל אליך ישברו כלום שאפי' הביח שאין בהם דעת יסברו לפי טבעם וישתדלו בחוקם הנתון להם לפי טבעם מאתך ומצדך יודמן לכל אחר סתם אכלו בעתו המבוקש לו ונמצא שאתה סבה ראשונה לכל ועל כן אמ' (טז) פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון ר"ל מזונו כפי רצונו ומטבעו

(1) ג"כ חפר בכ"א. (2) בכ"א חוק. (3) עיין פי' המחבר שם במומור יט.
(4) בכ"א אופן. (5) בשני כ"ו מלכותך.

כי המזונות רבים מתחלפים לפי טבע הבית זה אוכל עשב וזה אוכל בשר.
 (י) צדיק ה' בכל דרכיו ר"ל ישר בכל מה שהניח בטבע הנבראים שלא יצא הדבר מגדר טבעו אבל חסיד בכל מעשיו בהמשיכו מציאותם. או נפרש צדיק בכל דרכיו לגמול ולהעניש לתת לאיש כדרכיו וחסיד בכל מעשיו להקל ענשם בתשובה ומחילתו ומליחתו ולהטות כלפי חסד. (יח) קרוב ה' לכל קוראיו להקתר להם לכל אשר יקראוהו באמת ר"ל ככונה נבחרת (יט) רצון יריאיו יעשה (כ) ושומר ה' את כל אוהביו מכל נזק את כל הרשעים ישמיד כענין והיו כל זדים וכל עושי רשעה לקש' (מלאכי ג יט) ורמו בסוף דבריו לזמן המשיח ואמ' (כא) תהלת ה' ידבר פי וגו' כענין כי אז אהפוך אל (כל ה) עמים² שפה ברורה (צפניה ג י) וכל בשר³ כמו יבוא כל בשר להשתחוות (סוף ישע').

מזמור קמו

(6) הַלְלוּהָ הַלְלוּ נַפְשֵׁי אֱתֵי ה'. כוונת המזמור להודות לאל על מה שגמלו והודעת שבח הבטחון באל ושכירו להשפיל ולהרים ובסוף דבריו רמו ג"כ על ענין המשיח. ואמ' הַלְלוּ נַפְשֵׁי רֹמְזוּ עַל הַשְׁתַּדְּלוּתָהּ בַּהַשְׁנָת כבודו. (3) אלהלת ה' בחיי ר"ל כל ימי חיי וכן אזמרת לאלהי בעודי שלא לבטוח באדם רק באל לבדו והוא אמרו (ג) אל תבטחו בנדיבים ר"ל שרים ונכבדים וכן לא בכך אדם שאין לו תשועה כלום אחרי חסות אבל (7) כשתצא רוחו ישוב לאדמתו ויאבדו עשתונותיו ר"ל כל מחשבותיו ולא מנעו מבטוח בחסידים ובחכמים שאף הם ידריכו לבטוח באל ית'. או יהיה שאין לו תשועה (1886) טעם למה שאמ' אל תבטחו בנדיבים וכן לא תבטחו בכך אדם מפני שאין לו תשועה על העזר מן האויבים כמו ויקם משה ויושיען (שמות ב יז) ויושע ה' (שם יד ד) וכן רבים והכוונה שאף לעצמו לא יוכל להושיע כי תצא רוחו. (ה) אשרי שאל יעקב בעזרו ושברו ר"ל תקותו ותוחלתו על ה' אלהיו והזכיר יעקב כי הוא הזכיר במחוננו תחלה ה' האומר אלי (בראש' לב י) כלום ראוי לבטוח כי הוא משנה מערכת החוככים לרצונו. והזכיר הרוש העולם שכל האמונות המקובלות נמשכות אחריו והוא אמרו (1) עושה שמים וארץ ר"ל כל אשר בשמים⁴ וכים. ואמ' השומר אמת לעולם ר"ל שומר הבטחתו וייעודיו הטובים לאוהביו ולשומרי מצותיו. (1) עושה משפט לעשוקים לקחת נקמתם מיד עושקיהם. נותן להם לרעבים שמכין להם מזונם על איזה צד ומתיר אסורים ממאסרם אם ממאסר הצרות אם

1) בפסי שם קש. 2) בפסי שם אל עמים. 3) בכי וכל אדם.

4) צ"ל בשמים ובארץ ובים וכיה בכי"א.

ממאמר אחר. (ח) פוקח עורים להמירם ממכשול המונח לפניהם. זוקף כפופים מרוב צרותיהם בהמיר הצרות מהם ואזהב צדיקים ר"ל שמשגיח בהם. ומכאן ואילך רמז על הגלות ואמ' (ט) ה' שומר את גרים וכן קראם יחומים ואלמנות לרמיון היותם נדכאים ואומללים כמותם ואמ' שיעודדם ר"ל שיחזקם כי לא על איש ישום עוד¹) ר"ל חזק ויים ינשא²) ואינו נכון. ודרך רשעים יעות ר"ל יעקל כלום' שיעמידה בחזקת מעוותת ומעוקלת כמו שביארנו בענין פתיתי את הנביא (יחזק' יד ט) והצדיקו את הצדיק (דברי' כה א). ואז (י) יסרוך ה' לעולם וגו' בענין והיתה לה' המלוכה.

מזמור קמח

הללויה כי טוב ה'. כוונת המזמור לנבואת הגאולה ושיודו לפניו על זה וספר אחריו מחמשך המציאות בכחו וברחמיו וספר בהשגחתו ובקצת נפלאותיו שכדברים הטבעיים ואמ' על זה (ה) הללויה כי טוב ה' זמרה אלהינו וזמרה מקור בתוספת היא כלום' כי טוב לומר את אלהינו וכפל הענין ואמ' כי נעים כלום' שהדבר ערב לזמרו וכן כי נאזה (189a) תהלה כלום' ואחר הללו³). ואמ' (ג) כונת ירושלים ה' רמז על הגאולה כלום' זמרוהו כי הוא יבנה ירושלים לעתיד ויכנס נדחי ישראל וכן (ג) חרופא לשבורי לב ר"ל לאותם שהם שבורי לב בגלות כלום' ירפאם ממחלת שכירת לבם וסחבש לעצבותם וייהם התחכוכות לעצבון כי פי' שמחבש מכת עצבותם ודגש הצדי' לחפירת הקריאה. (ד) מונה מספר לכוכבים כוונת הענין אצלי שאע"פ שהצלחת האומות באה מצד המערכת, לא נתיאש מן הגאולה בכך כי גדול אדוננו ורב כח לשנות את הפקידם כרצונו ולעודד עניים ולהשפיל גאים ואמ' מונה מספר לכוכבים כלום' אע"פ שאין אדם יכול למנותם כאמרו הכט נא השמימה וספור את הכוכבים (ברא' טו ח) אע"פ שחכמי התכונה מניחים להם מספר אינו אלא בכוכבים הגדולים המאירים על הארץ אבל יש שם כוכבים אחרים לאלפים ולרכבות שאין לחכמים בהם מספר ואף לאותם שיש להם מספר, בהם יש כוכבים שהם מונים אותם⁴) כאחד והם רבים אלא שלפי המרחק יראה להם כאחד. ואמ' לכלם שמות יקרא כלום' שלכם הניח כח מיוחד על איזה דבר עד שהנחת⁵) התחתונים כלה יוצאת מאתם בשפע האל ית' כאמרם אין דך כל עשב מלמטה שאין לו כוכב מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל⁶), ואף לדעת קצת חכמינו שכתבו שאין כונת בריאתם להנחת השפלים שאין העליון נברא לצורך התחתון מ"ם נבראו לעצמם ולשלימותם וחמציא בהם כחות יצאו

(1) לחיב איוב לר' כה. (2) כך פי' רד"ק. (3) בכיר ואהל הללו וצ"ל כלום' ואהללו. (4) בכיר בהם יש בו כוכבים שהם מונים אותו והנחתו סתוך כי"א. (5) אולי צ"ל שחנחה. (6) ב"ר פי' יוד ועינין פי' יפת תואר ופי' מנחת יהודה.

מאתם ינהיגו השפלים וכמו שהבורא סבה למלאכים ולא שנמצא בשכילים כן המלאכים במצותו ובהשפעתו סבה לגלגלים ולכוכבים¹) והכוכבים סבה לשפלים ולהמשיך מטעם המציאות. ויש לפרש מונה מספר לכוכבים כלומר לכתות היוצאים מהם מה שלא נודע לחכמים שהם השיגו מספר עצום, מספר כחותיהם לא השיגו. ואמ' (ה) גדול אדוננו ורב כח ר"ל לשנות תפקידם על הדרך שביארנו ולתבונתו אין מספר ר"ל לפעולות היוצאות (189b) מתבונתו. או יהיה מספר כמו ספור כלומר לא יוכל אדם לספרה. ואמ' (ו) מעודד ענוים כלומר שיכול לשנות המערכה ולגמול ולהעניש כפי פעולותיהם לעודד ענוים ולהגביה שפלים. ואמ' על זה (ז) ענו לה בתודה כלומר שירו לה בחודה ותהלה וזמרו לו בכבוד ושאר כלי הניגון להעיר התשוקה על זה. ודבר מחסרי האל כי אף לביא שאינם משתדלים בהכנת צרכיהם הוא מוכן להם צרכם הנאות להם לפי טבעם (ח) ומכסה שמים בעבים להכין לארץ מטר להצמיח הרים חציר לצורך הבחמות והביה, וכוה (ט) נותן לבחטה לבחטה ר"ל מזונה כי לחם יקרא לפעמים על כלל המזון כמו עכר לחם רב (דני' ה א) והזכיר בני עורב אשר יקראו מצד שכעת הולדים הם לבנים ואמותיהם חושבות עליהם שאינם בניהן ומתיאשות מהם והם ציוחים לאל ית' והוא מזמינם יתושים מצואתם וניזונין מהם, הנה שהוא משגיח אף על ביח השגחה טבעית. וחזר לענין נבואת הנאולה שלא יבהילנו גבורת העמים כי (י) לא בגבורת הסוס יתפץ ולא בשוקי האיש ירצה ר"ל העמים הכושחים בסוסייהם ובקלות המרוץ אבל (יא) רוצה ה' את יריאיו המיחלים לחסדו ומשגיח עליהם השגחה מיוחדת ויעד להיות או ירושלם בשלזה ואמ' (יב) שבחי ירושלם את ה' וכן (יג) הללי אלהיך ציון כי חזק בריחי שערריך ר"ל יחזקם כי כן דרכי הנבואות תמיד פי' לומר בלשון עבר העתידות. וחזק הכריחים משל על שכתם לבטח ואין מחירד אין נודד כנף ופוצה פה ומצפצף²) ויכרך בניך בקרבך ככל מיני הצלחה. וכפל הענין ואמ' (יד) השם גבולך שלום חלב חטים ושביעך³). ומפר נפלאות הדברים הטבעיים שאחת מהם והכוללת שבתם ענין החטה⁴) כאמרו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר ומסוך ליה הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות (איוב ה). ואמ' (טו) השולח אמרתו ר"ל רצונו ועד מהרה⁵) נראה לי עד שבמהרה⁶) ירוץ דברו בחגיע רצונו מיד. (טז) הנותן שלג כצמר אין לפרש הדמיון לענין הלובן שאין לדמות

(1) ולכוכבים חסר בכי"א. (2) להיב ישעי' יוד. (3) ניב ובשולם יהיה שובע בעולם ואזיל כדמשלם שערי דכרא אויל ואתי תורא. וזה שיבוש וצ"ל כדמשלם שערי מכרא אויל ואתי תגרא עיין ב"מ נב. (4) כך הוא בכ"י וליג שצ"ל ענין הסטר. (5) בכ"י והמברה. (6) שעד במהרה בכי"א.

(190a) הנבראים גדול בפחות, ולזבן השלג גדול¹ מלזבן הצמר ואם יעשה כן כבורא ית' כארית ישאג (תושע יא י) כקול מים רבים (יחזק' מג ב) כל זה לשכך את האוזן²), אבל כנבראים לא יתכן אלא שהדמיון לרכותו ומפני שהזכיר הכפור והקרח שהם קשים הזכיר שהוא נותן שלג כצמר והוא ממיני התועלת בהשקת את האדמה לפעמים הרבה, והכפור הוא יורד על הרוב בשחר דק דק וצבעו כמו האפר ולכן אמ' (טז) כפור כאפר יפזר. או שבא הדמיון על הפיזור והקרח יורד ברוב פעמים בלימה בעת הקור החזק ומבטעו להיות (יח) כפתים ר"ל בצעים וזחיתכות והוא קר מאד ולכן אמ' לפני קרתו מי יעמוד. ומפני שהכפור והקרח קשים ואין הארץ מושקת מהם לשעתה אמ' (יח) ישלח דברו ר"ל רצונו בחוס' השמש או סבה אחרת ויטמס ר"ל יתיכס וישוכו מים וכן לפעמים ישב רוח ויזלו מים במקומות ההם כפי נשיבת הרוח ולכלם עת ידוע' לתועלתם בפירות ותבואות. או רובו בקרח להעניש כלומ' שהוא מטר ושלג וכפור וקרח וברד, אע"פ שלא נזכר, פעם לגמול פעם לעונש כי הקרח על הרוב לרוב הקור שבו ממת וטיבש הזרעים ופרחי האילנות ואע"פ שכל אלו דברים טבעיים מכל מקום הם מן הדברים הנכבדים והנשגבים שבטבע מן העיניים הרגילים ואמ' איוב ורעם גבורותיו מי יתבונן (כו יד). ואחר שהזכיר זה רמז על הדברים המקובלים כגמול ועונש והשגחה והמופתים בשנוי הטבעים וכל העיניים המסתבכים לאמונת חידוש העולם ונתינת התורה המגלה כל המסתרים³ ואמ' שהם מיוחדים לעם הנבחר למגלה והוא אמרו (יט) מגיד דבריו ליעקב וגו' (כ) ולא עשה כן לכל גוי ר"ל לשאר האומות ומשפטים כל ידעום ר"ל אינם מתנהגים ביושר ולא הכירו מעלת היושר והמשפט ולכן אתם המכירים דרכו ה' (ל"ו ל"א)⁴ שנתן לכם תורה ומצות נחלה כאמרו ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגו' (דברים ד ח).

מזמור קמט

(190b) הללויה הללו את ה' מן השמים. גם זה המזמור שבח ותודאה לא על חידוש העולם והמשך המציאות וכחרו אותנו למגלה⁵ וייעד בסוף דבריו היותנו נחלתו לעולם לרמו הגאולה ומלכות המשיח אשר בימיו תושע יהודה וישראל ישכון⁶ לבטח. והזכיר בזה המזמור כל המציאות מן הגבוה עד השפל ואמ' לעליונים הללו אע"פ שלא יתכן בזה צווי אנושי ולא הקרה סבני אדם כי הרבה פעמים יבא לשון צווי בדרך הודעת התמדת הדבר שהוא כן כמו שביארנו

1 גדול חסר בכ"י. 2 מכלילתא יתרו פ"ד. 3 הסתרים בכ"י.

4 שם: הללו אל שנתן תורה. 5 בכ"י אלעם מגולה. 6 בכ"י תשכון

בידרותנו בחבור תשובה כלום' שענינם להללו בתמידות בלא הפסק בזריות גדולה כמו שמצווה ומוזרי על כך כמו שלפעמים אמ' לשון צווי למי שהמהלל נאות או תועלת בניעו אע"פ שאינו בעל מחלל כמו שנאמ' אם לא ברכוני חלציו (איוב לא כ) ירננו כל עצי היער (מומור צו) וכן בזה המומור הללו את ה' תנינים וכל תהומות. ואמ' תחלה דרך כלל שיהללוהו כל נבראי העולם והוא אמרו (ב) הללו את ה' מן השמים וכן הללוהו במרומים ואח"כ פרט אותם בפרט ואמ' (ג) הללוהו כל מלאכיו והם הצורות הנפרדות, הללוהו כל צבאיו והם הנלגלים והכוכבים שבנגלגל השמיני ואח"כ הזכיר שבעה כוכבי לכת והזכיר תחלה (ג) שמש וירח שהם הגדולים ואח"כ כל כוכבי אור¹) הם הה' הנשארים כוכב צדק ומאדים נגה ושבתאי (ד) ושמי השמים הוא חלק האויר העליון והמים אשר מעל לשמים החלק האמצעי ממנו אשר בו יכלה הניצוץ ויפעלו בו המים. ואחר שהזכיר כל הנבראים העליונים אמ' דרך כלל (ה) יהללו את שם ה' כי הוא צוה ונבראו וראוי לכל נמצא שיהלל למי שהמציאו ואמ' (ו) ויעמידם לעד לעולם כלום' שבראם בריאה קיימת שלא ישיג הפסד אף באישיהם והוא ענין חק נתן ולא יעבור כלום' שלא ישתנה סדר מציאותם. ואח"כ ספר מנבראים השפלים והחל באותם שאינם (151a) בעלי שכל עד שייגעם צווי על השבחה לקבלת תועלת כמו שביארנו בסמוך או לענין בחינת האנשים בהם. (1) ותנינים הם הדגים הגדולים וכל תהומות הם מצולות המים אשר לא ישיגם ההתישכות בחורב ושרב. וכוונת הענין להזכיר ארבע היסודות ואם לא על הסדר כי הזכיר יסוד המים להפלט גדול הכריות אשר בתוכם והזכיר אחריו האש להיותו עליון ואח"כ הזכיר הדברים המתהווים באויר כמו הברד והשלג והקיטור והוא האד היבש העולה מן הארץ כהתהפכות הניצוץ עם האד הלח עם חלק אחר מן האויר ויתהוו²) ממנו הרוחות והוא אמרו (ח) ורוח סערה עושה דברו כלום' שמשתלחת לפעמים מאתו להעניש להפיל ולהשחית ולהרוס כאמרו ובקעתי רוח סערות בחמתי (יחוק' יג יג) והחזיר היסודות בכלל הכריאה של מטה כי הם חומר העולם התחתון. או אולי לא דבר על היסודות רק על הדברים שמתהווים בהם ואש ר"ל על אש הברק המתהווה באויר וזהו שאמרו רבותי ז"ל ר' אליעזר אומר כל³) דבר שבארץ אין בריאותו אלא מן הארץ כדכתי' הללו את ה' מן הארץ אש וברד וכו' כלום' דבר שבארץ שיוור בארץ אע"פ שיוור מלמעלה. ועוד חזק הענין רב הונא בשם ר' יוסי כל דבר שבשמים ובארץ ר"ל בשניהם אין בריאתו אלא מן הארץ⁴) ופי'

(1) נ"ב וי"א כי יש כוכבים שאינם מאירים ואינו נכון, אבל אמ' שיהללוהו מפני שבראם מאירים והוא נופת מתוך כי אין נופת מר וכן מוס רע כי אין מוס טוב וכן גחלי אש כי באמרו גחלים היה מספיק אלא שזה תוספת ביאור וכן להבנת אש. (2) ככ"א ויתחפכו ויתחוו. (3) בכ"ר על. (4) ב"ר פ' יב.

בשמים באויר ובארץ שיווד לארץ כדכתי' כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים (ישעי' נה י) והם אינם יורדים אלא מן האויר. והזכיר אח"כ יסוד הקפר (ט) ההרים והגבעות ובכללם הדוממים¹) והזכיר אח"כ כל הצומח עץ פרי וכל ארזים ואח"כ הזכיר הכ"ח (י) תהיה וכל בהמה רמש וצפור כנף. וי"ט בכל אלו ענין בחינת האנשים בהם שאין שום בריאה שלא יהא בה איזה תשמיש לאדם אם לרפואה²) אם למזון אם לתועלת איזה מקניניו וכשהגיעו למציאות³) אבני הברד [אמרן] (151b) שיש בו תועלת להוכיח בו בני האדם וְלְגֵלוֹת אֶזְרָא אֶת הָאֲנָשִׁים. ואחר כל זה האריך בחי המדבר והקדים היותר נכבדים במעלה המונית (יב) מלכי ארץ וכל לאומים ר"ל מלכי כל לאומים שרים וכל שופטי ארץ. ואחר הזכיר ההמון ביחד (יג) בחורים⁴) וגם בתולות זקנים עם נערים ר"ל של כל עם ועם. ואחר שכלל הכל אמ' (יד) יהללו את שם ה' כי נשגב והתרום שמו לבדו והם אין ביניהם דבר נשגב כלל כי אין בהם דבר קיים בפרט כי אישי העולם התחתונים חולפים תמיד. והודו לדעתי רובו על השגחתו והקדים בזה ארץ לשמים והענין לדעתי כדי להשקיע בלב השומעים ענין השגחתו בתחתונים שהמתנגדים משיכים עליה ודרך הלשון להקדים היותר צריך בהודעה כענין איש אמו ואביו תיראו (ויקרא יט) וכמו שדרשו בו גלוי וידוע⁵) לפני תביה שהבן מתירא מן האב יותר מן האם לפיכך הקדים את האם ביראה וכן גלוי וידוע לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו לפי שמשדלתו בדברים ולפיכך הקדים ככבוד את האב דכתיב כבוד את אביך ואת אמך (שמות כ)⁶). וכסוף הדברים רמו ענין הגאולה ובחירת עם סגולה אשר הוא תכלית כונת המציאות ואמ' (יד) וירם קרן לעמו שעם מעלת כלם ירים קרן לעמו ר"ל (191a) ירים חוקם ויגביה תקפם למעלה מן הכל. וקראם דרך כלל חסידיו כי אז ידעו כלם את ה' מקטנם עד גדולם והוא ענין תהלה לכל חסידיו והוא שפ"י אחר אמרו חסידיו לבני ישראל עם קרובו ר"ל עם שהוא קרוב אליו ודבק בו לעולם.

מזמור קנ

(ב) הללויה שירו לה' שיר חדש. זה המזמור כלו נאמ' על לשון הגאולה ועל סגולת העם הנבחר והיותו מיוחד לסגולה לאל ית' ואמ' שירו לה' שיר חדש כי חזן הוא יקרא אז חדש בגפלאות ובתראות גבורותיו וכן

1) מן והזכיר עד הדוממים חסר בכ"א. 2) אם לרפואה חסר בכ"א. 3) בכ"א למצי. 4) נ"ב והיינו בחורים והם הפנויים שאין עליהם עול אשה ובנים על כן זכר הבתולות או מפני [חסרות מלים אחדות] עכ"ל. 5) מן גלוי עד גלוי חסר בכ"א. 6) מכלהא יתרו פ"ח.

מעשיו לעמו. ואמ' תהלתו בקהל חסידים כי אז תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכמים ויקרא כלל העם חסידים. ואמ' (ג) ישמח ישראל בעושיו לשון רבים כי ברוב מקומות כלל לשון אלהות וארנות ואמ' כל' אלהים אלהיו ארונים אדוניו ואחר שמלת בעושיו שבה אל האל ית' נאמר כלשון רבים וכן כי בועליך עושיך (ישע' נד ה) איה אלוה עושי (איוב לה). וכפל הענין באמרו בני ישראל יגילו במלכם. (ג) יהללו שמו במחול בתוף וכנור יזמרו לו משל לזמר לפניו כחשוקה גדולה ובתאוה נמרצת וכלי הניגון להעיר לב בני אדם לכך. (ד) כי רוצה ה' בעמו כלומ' שיבחר בהם ויוציאם מן הגלות ויפאר עננים בישועה שיושיעם (ה) ויעלזו חסידים בכבוד ר"ל ככבודם הנחון להם (191b) מאת האל ית' ויש לפרש בכבוד בנפש כי הנפש יקרא כבוד כאמרו עורה כבודי (מזמור נו ט) ואמ' בישועה על התשועה הנצחית ואמ' יעלזו חסידים בנפשם וירננו על משכבותם ר"ל אחר מנוחתם הוא אחר המות כי השכיבה האמר לפעמים במקום מנוחה, גם בלידה לא שכב לבו (קהלת ב כג) ועורקי לא ישכבו (איוב ל יז). ויום על משכבותם על ממותיהם שהשיגה מקום זכות המחשבה והחשגת. (י) רוממות אל בגרונם ר"ל ספורם נפלאות האל והתעסק בהם והוא כידם כחכר פיפיות להנן עליהם מכל נוק, ובגרונם כמו בפיהם כי תחלה יצא הקול מהגרון ואחר מהפה או שהדבור בקול רם ייחס לגרון כמו קרא בגרון אל תחשוך (ישע' נח) ובעל פיפיות ר"ל בעל שתי פיפות כלומ' משני צדדין ואולי רמו על שתי האמונות הידועות להיות רוב גלותנו בחוכם. ואמ' (י) לעשות נקמה בגוים ר"ל שכוחת התעסקם בעבודת האל יראם נקמה בגוים ותוכחות בכל לאומים וכן (ח) לאסור מלכיהם בזיקים ר"ל שלשלאות (ט) לעשות בהם משפט כתוב כלומ' כמו שיעידו הנביאים ואמ' על אותו זמן הדר הוא לכל חסידיו ר"ל לעם הנבחר ולכן יאמרו הללויה.

מזמור קנא

הללויה הללו אל בקדשו¹ זה המזמור (192a) חתימת הספר ענין זרוו תהלה לאל והודאה לו ית' ורמו בו חיי העולם הבא שאליהם כל הכוונה והעיר שכל המציאות תכלית הכוונה להלל לאל ולרוממו. ואמ' (ב) הללו אל בקדשו ר"ל בעולם המלאכים וברקיע עוזו עולם הגלגלים ואחר כן הזכיר העולם התחתון ואמ' (ג) הללוהו בגבורותיו ר"ל בנפלאותיו שעשה לנו ועושה לנו תמיד וכרוב גדלו הוא כגודל שנוי חמבע כענין המופתים. ואמ'

(1) יב יש בזה יג הללויה שבהם מנהיג העולם (אולי צ"ל יג הללויה כנגד י"ג סדות שבהם מנהיג העולם).

להקיר הלכבות שיהיה הלולם בחכה יתרה (ג) הללוהו בתקע שופר ושאר כלי הניגון (ד) ומינים הוא גיב כלי ניגון לא נודע לנו, ונראה לי שהוא כלי התקרב בו הרבה מינים של תנועות יקרא בלשון לעז אורגנוש¹. (ה) בצלצלי שמע מצלתיים המשמיעים קול וצלצלי תרועה יראה שהם חצוצרות המשמיעות קול תרועה. ואמ' (ו) כל הנשמה תהלל יה שיהיו כל הלולים מצד הנשמה לזכותה לחיי העולם הבא שהוא תכלית הכונה בכל ואילו אנחנו נושאים את נפשנו. יזכנו האל לחזות בנעמו ולבקר בהיכלו כי צדיק ח' צדקות אהב ישר יחזו פנימו (מזמור יא).

ת ם ת ם ת ם²

(1) בלשון פרי' orguenas והוא מליר organum.

(2) ובכ"א: תם שלביע :